

Estenstadmarka

Reidar Ulseth er født i 1915. Hans foreldre og søster døde av tuberkulose før Reidar kom i skolepliktig alder. Han bodde hos en onkel i Bratsberg og gikk på Brurok skole. I 1945 ansatte Strinda kommune både skogoppsynsmann og herredsgartner, og disse ble Reidar Ulseths arbeidsgivere fram til 1961.

Ulseth ryddet plantefelt og plantet skog, ryddet traseer for løyper og stier, laget klopper over bekker osv. i Estenstadmarka. I tiden 1961 - 1982 var han vaktmester på Strinda videregående skole og Blussuvoll skole.

Ulseth var formann i styret for kommunens skoger på 50-tallet og medlem av Bymark- og friluftsnemnda fram til pensjonsalderen. Han fikk elever ved Blussuvoll skole til å lage skilt i sløydtimene og sette dem opp ved stiene i marka..

Ei lita jordbruksgrend på 1400-tallet, et fint turterreng i dag

Innledning

Det har vært gammel bosetning i Estenstadmarka, både i jernalderen og i vikingtiden. Bosetningen har vært noe varierende. Gårdene har i perioder vært lagt øde - som ellers i kommunen. Årsaken til det var sannsynligvis sykdom og pest slik som under Svartedauden. Den kom til Norge i 1349, og nyere forskning tyder på at bare 1/3 av befolkningen overlevde.

Området ble kalt Estenstadmarka, men på midten av 1950-tallet dukket navnet Strindamarka opp, trolig som motsetning til Bymarka.

Som utgangspunkt for vår vandring har jeg valgt Tømmerholt, og deretter går vi mot nord-øst og videre rundt Estenstadammene.

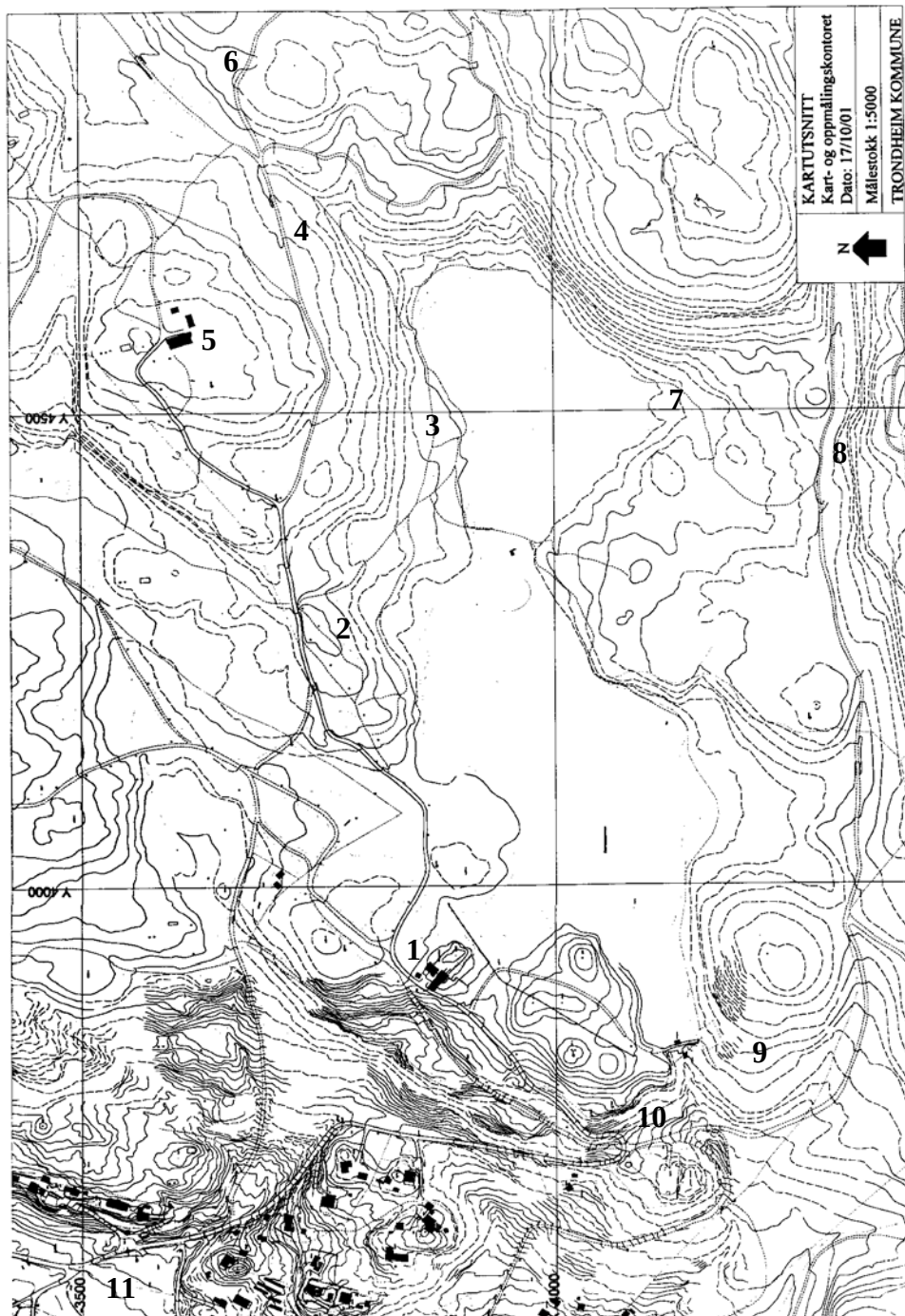
Særlig når det er søndag og godt vær, går folk forbi, foreldre med sine barn, noen som sliter seg fram med barnevogn, en del sprekinger som jogger. Noen eldre rusler i mer bedagelig tempo

Av Reidar Ulseth*

*. Artikkelen er skrevet i 1994 med noen senere tilføyelser

og har tid til å nyte utsikten mot Trondheim, Bymarka, fjorden og videre ut-

over. En ting har de alle til felles: Ønsket om å komme ut i marka til frisk

Folketellingen 1900 for Estenstad:

Navn	Yrke	Fødselsår	Fødested
George Pratt	Gaardbruger	1848	Skotland
Ianet Carrick Pratt	Gaardmandskone	1847	Skotland
Robert Stewart Barclay Pratt	Søn	1881	Skotland
Mary Isabella Barclay Pratt	Datter	1884	Skotland
John Cameron Pratt	Søn	1886	Skotland
George Barclay Pratt	Søn	1888	Skotland
Helga Arntsen	Tjenestepige	1881	Hitteren
Nils Andreassen	Gaardsarbeide	1851	Førde

luft og fuglekvitter, bort fra bensinos og forurensning. De fleste har vel også et mål i tankene: Å legge turen til Estenstadhytta og nyte noen av de fristelser stedet har å by på. Greta og John Heggem var vertsfolk på hytta 1975 - 2000.

Tømmerholt (1)*

kan tidfestes til 1430 og het da *Timberholt*. Gården tilhørte Domkirken presteembete. Den kom over i privat eie i 1701, og deretter skiftet den ofte eiere. I 1746 var Thomas Angell oppført som eier, og gården benevnes som øde. Thomas Angell var farbror til legatstifteren Thomas Angell. I 1835 var det samlede folketallet på gården 14 personer, derav en leilending og en daglønnet. Besetningen var en hest, tre storfe og åtte sauer. I

1866 var det 80 mål dyrket jord, 30 mål udyrket jord og 35 mål naturlig eng. Da var besetningen en hest, fem kyr og seks sauer.

I 1893 kjøpte Peder J. Stamnes Tømmerholt. Stamnes solgte gården i 1910 til A/S Strinden Teglverk. Tømmerholt er den eneste av de opprinnelige boplassene som det står hus på, og der det bor folk. Den var i en årrekke bolig for damvokteren ved Estenstaddammen. Han drev også jordbruk inntil jorda ble

tilplantet. I dag bor en av de ansatte ved skogseksjonen på Tømmerholt, og huse-
ne er svært velholdt.

Øvergjerdet (2)

Fra Tømmerholt følger vi veien i retning mot Estenstadhytta. Plassen Øvergjerdet ligger omtrent midtveis mellom Tømmerholt og Estenstadhytta, like før stien svinger ned til Øverdammen. Her var det i 1875 fire fastboende. Besetningen bestod av en hest, ei ku, seks sauer og en gris. Siste eier var Hilmar Bull som solgte plassen til Strinda kommune i 1910. Etter begjæring fra Strinda vannkommisjon ble eiendommen i 1916 slått sammen med Estenstad, br. nr. 1 og 2. Dyrkajorda er nå tilplantet.

*. Tallet bak overskrifter viser til tall på kartet.

Engelsåsløkken i september 2001 - huset ble flyttet fra Estenstad gård i 1917. Foto: Knut L. Vik

Estenstad (3)

Ved nordsida av Øverdammen kan vi se hustuftene av gården Estenstad som var den største av gårdene i det som i tidligere tider ble kalt Estenstadgrenda. Hvelvkjelleren er spesielt godt synlig. De første opplysninger om gården er fra 1590. Den var kirkegods og tillagt pastoren i Vår Frue kirke. Statsarkivet har en takst over skader som ble voldt av Armfeldts folk på gårder i Strinda i 1718. Der er Estenstad og Tømmerholt nevnt både når det gjelder husdyr, høy og korn som de tok fra disse to gårdene.

Estenstad gikk over i privat eie i 1833. Den skiftet ofte eier. I 1866 hadde gården 130 mål dyrket og 50 mål udyrket mark med en besetning på en hest, fem kyr og åtte sauer. I 1895 ble gården

kjøpt av murmester Christensen. Det bodde da fire personer der, og besetningen besto av en hest, ei ku, to geiter og sytten sauer. Rolf Klingenberg kjøpte gården i 1896. De britiske statsborgerne George og Janet Pratt søkte Det kongelige innenriksdepartement om å få kjøpe Estenstad. De fikk tillatelse den 17.11.1898 og tingleste skjøtet den 23.01.1899. Pratt bygde nytt våningshus. Det var litt spesielt etter våre forhold: Langt og smalt med to karnapp på den ene langveggen.

Huset var oppsatt av tømmer med ei grunnflate på 105 kvm, og hadde syv rom og tre kjøkken. I 1917 ble huset solgt til nedriving. Det ble kjøpt av eieren av Engelsåsløkken ved Jonsvatnet, og det er fortsatt i god stand og i bruk på

gården. Ekteparet Pratt solgte gården i 1903 til Paul O. Sundland og Bersvend Gylland som i 1904 solgte til Hilmar Bull på visse betingelser: Ubegrenset hogst og framdrift av skogen på et bestemt område innen 1908 samt rett til vei og disposisjon av størhuset som losji for tømmerhuggerne. Dette skjøtet ble tinglest den 08.10.1910.

Strinda vannverk

Så sent som i begynnelsen av dette hundreåret var det ingen annen vannforsyning enn brønner ved de enkelte gårdsbruk i Strinda kommune. Det var først i 1908 at arsenalforvalter Hafstad i brev til Strinda formannskap nevner Estenstaddammen som et eventuelt uttaks-

sted for vannforsyning i Strinda kommune.

På kartet og i enkelte dokumenter kalles dammene Estenstaddammen og Tømmerholtdammen, men i daglig tale kalles Estenstaddammene Øverdammen og Nerdammen.

Etter fastlegging av nedslagsfelt og en del arbeid med saken ble kommuneingeniøren i Bærum, Claus Bergh, tilsatt som teknisk konsulent. I 1910 ble Estenstad kjøpt. Planer og overslag utarbeidet av Bergh ble behandlet og vedtatt av Herredsstyret den 26. 11. 1911. Overslaget lød på kr. 250 000. Nedslagsfeltet til Estenstaddammen ble målt til 1.24

Endreplassen våren 2001. Skiltet står i restene etter kjelleren.

Foto: Knut L. Vik

kv.km. Det skulle gi en disponibel vannmengde på 700 000 kbm. pr. år.

På slutten av året 1911 ble ingeniør Hallfred Høyem ansatt som herredsingeniør. I mars 1912 ble arbeidet satt i gang med en arbeidsstyrke på 20 - 40 mann. I oktober 1913 kunne bunnluken slås igjen og verket sto ferdig til bruk. Vannet kom fra flere kilder, bl. annet i Styggdalen, og var av meget god kvalitet. Men det viste seg snart at vannkvaliteten ble forringet gjennom lagring i bassenget. Vannet ble brunfarget av myrmalmen og myrlaget i bunnen. Mange forslag ble lagt fram, og prøver ble foretatt.

I 1920 ble Ingvald Ystgaard ansatt som kommuneingeniør, og han fikk den vanskelige oppgaven med å få vannet rent. Han utarbeidet et forslag som ble vedtatt i Herredsstyret den 23.11.1921. Vedtaket gikk ut på å fjerne myra helt ned til sand og leirbunn. 50 000 kbm masse måtte fjernes. Kostnadsoverslaget var på kr. 220 000 som ble bevilget på ovenfornevnte herredsstyremøte. Arbeidet ble satt i gang og ble ferdig i 1924. Bassenget samlet da 125 000 kbm og vannkvaliteten var utmerket. Imidlertid var behovet for vann sterkt økende, og i 1927 ble det daglig brukt mellom 1000 og 1200 kbm vann.

Ved Tømmerholt lå en dam bygd i 1912 - 13 med brunt, ubrukelig vann. Kommuneingeniøren foreslo at myrmassen også i denne dammen skulle fjernes. Her

var det 100 000 kbm som måtte ut. Forslaget ble vedtatt og arbeidet satt i gang. Det var ferdig den 30.10.1933. Til sammen samlet nå bassenget 375 000 kbm. Det ble lagt skinner for vagger for å kjøre myrmassen ut på tippeplassen. Det var ingen maskiner den gang - så all opplossing og transport ble utført manuelt.

Endreplassen (4)

Denne ble tilplantet i mellomkrigsårene, men her er også hustuftene godt synlige. Jeg har ikke funnet noe skriftlig om Endreplassen, men når hustuftene ligger der med et steingjerde mot utmarka, er det ingen tvil om at det her har vært en boplass. Dessuten er det i Statsarkivet nevnt en gård Estenstad sør. Da Øvergjerdet ble sammenføyet med Estenstad i 1916, står det:

”Sammenføyet med Estenstad br. nr. 2 og 3” og Estenstad fikk da g. nr. 44 og br. nr. 1.

Konklusjonen må da bli at plassen ”Estenstad Sør” også er kalt Endreplassen etter en person som en gang har eid plassen. Ovenfor Endreplassen ligger ei slette kalt Speidersletta. Som navnet sier, var den et tilholdssted for speidertropper i mellomkrigsårene og noen år etter krigen. I 1958, da Estenstadhytta ble bygd, ble torva til taket tatt fra denne sletta.

Estenstadhytta (5)

Estenstadhytta ble bygd i 1958 - 59. Se omtale under Estenstadmarka som utfartsterreng, side 15

Skjerp (6)

Det er merker i terrenget som viser at det har vært skjerp etter mineraler i området.

Demning (7)

I Styggdalen, like syd for Øverdammen, er det godt synlige rester etter en gammel demning. Denne dammen var i gammel tid et av vannmagasinene for kverna ved Kvernhusflata (se nedenfor), men den ble også brukt som provisorisk vannforsyning mens de to Estenstaddammene ble tømt for myrjord.

Innlegget (8)

På Estenstads grunn i Styggdalen var det så tidlig som i 1835 et kalkfelt. Det ble senere utskilt og fikk eget bruksnummer og Innlegget som navn. Det var planer om å bygge en vei gjennom Myrtippen og ned til Jonsvannsveien. Imidlertid ble det av flere grunner ingen veibygging og lite drift. Innlegget ble så ført tilbake til Estenstad. På Kvernhusflata lå det til ganske nylig igjen noe kalkstein som minne om den drifta som var. Det er fylt over ved en utvidelse av lysløypa. Et kulturminne er borte.

I 1940 kjøpte Strinden Teglverk og Ranheim Papirfabrikk naboeiendommen

Tomsetåsen, syd for Styggdalen, med et gammelt kalkverk, men kalkforekomstene viste seg ikke å være drivverdige. Tomsetåsen ble i 1996 ervervet av Trondheim kommune.

Myrtippen (9)

Mellom Styggdalen og Kvernhusflata ligger Myrtippen. Det var store mengder myr som ble fjernet fra området hvor Nerdammen - også kalt Tømmerholdtdammen - ligger. Det var lagt ut skinner og myrmassene ble kjørt med vagger som ble tømt nedenfor demningen. Myrtippen er forlengst beplantet med gran. Når vi går stien fra Styggdalen til Kvernhusflata, går vi rett over Myrtippen.

Kvernhusflata (10)

Stedet er meget benyttet som inngang til marka. Denne flata har sitt navn etter et kvernhus som sto der bekken kom ned til Kvernhusflata.

Det var først på 1300-tallet at vannkverner ble tatt i bruk i Strinda. Det var mun-ker som lærte folk å sette opp slike kverner drevet av vann og kvernkall. Det var geistligheten og klosterfolket som i middelalderen satte i gang mølledrift med vann som drivkraft. I 1621 var det 16 kverner i Strinda som det ble betalt skatt for. En av de største lå ved Leirfossen og en annen ved Vikelvas utløp på Ranheim. Senere er også Stokkankverna nevnt som et av geistlighetens anlegg i middelalderen. Den lå

Bekken gård.

Bilde utlånt av Reidar Ulseth

ved Jonsvannsveien. I etterreformato-
risk tid gikk disse større møllene over til
private bønder.

Senere ble det mer vanlig med små
gårdskverner der en hadde bekk med
stor nok fallhøyde til å drive en kvern-
kall. Det er her Estenstadkverna kom-
mer inn i bildet. Kverna dekket
sannsynligvis behovet både for Esten-
stad og Tømmerholt. Den lille flata for-
an mølla og der bekken rant, ble naturlig
nok kalt Kvernhusflata. I dag blir den
brukt som lunneplass for tømmer.

Bekken (11)

Under Tømmerholt lå det en husmanns-
plass som het Bekken. Den kan tidfestes
til 1801 og ble da skrevet Bechen. Den
ble også kalt Tømmerholtbekken på

1860-tallet etter Tømmerholt-bekken
som rant forbi plassen. Senere ble nav-
net Bekken. Det bodde da en mann der
som het Ole Eriksen, sannsynligvis den
samme som bygslet Tømmerholt i 1797.

I 1929 kjøpte A/S Strinden Teglverk
Bekken og solgte eiendommen i 1939 til
Helge Hagen. Bygningene ble revet i
1973, og da ble en liten parkeringsplass
utvidet til den store parkeringsplassen vi
har i dag.

Oldtidsfunn

I nærheten av Estenstadbekken, mellom
Tømmerholt og Estenstad, ble det fun-
net ei skålspenne av bronse, sannsynlig-
vis fra vikingtiden. Den lå ved en
gammel ferdselsvei til Jonsvannet. Fun-
net ble gjort i 1927, og det kan kanskje

ha forbindelse med siste utgraving av Tømmerholtdammen, som pågikk på den tiden. Funnstedet er ikke langt fra Estenstad gård. Når det ble funnet ved en gammel ferdselsvei, er det kanskje lett å tenke seg at den er mistet.

Tar vi for oss f. eks. Tømmerholt, har vi stort sett alle opplysninger når det gjelder eierforhold, beboere, besetning, avling og skyld helt tilbake til år 1430. Unntatt er bare enkelte avbrekk når gården har ligget øde grunnet sykdom og pest. Ved senere tids forskning ved hjelp av pollen og kullstøvanalyser viser det seg at det har vært jordbruksvirksomhet i området før Kr. f., nærmere bestemt i tidsrommet fra 180 f. Kr til år 80 e. Kr. Pollenanalyser som er foretatt, viser at det har vært dyrket bygg og rug. Humle er også funnet, sannsynligvis brukt til ølbrygging. Disse sporene viser at Estenstadgrenda er mye eldre enn først antatt. Det setter den i et helt nytt lys for meg.

Estenstadmarka som utfartsterreng

Det var først på 1930- tallet at Strinda kommune begynte å vise interesse for Estenstadmarka som turterreng. Det var mye arbeidsledighet, og det ble da igangsatt noe som het "ungdomsarbeid" under ledelse av herredsingeniør Ingvald Ystgaard. Lønna var kr. 2 pr. dag. Arbeidet gikk ut på å tilrettelegge marka for mer turvennlig bruk. Det ble ryddet bort busker og kjerr. Våte partier ble

grøftet, og det ble lagt klopper over bekker og grøfter der det gikk stier.

Våren 1945 ble Carl Soelberg ansatt som herredsgartner, og fra da av ble utfartsterrenget et av hans arbeidsfelt. Han ledet det nyopprettede parkvesenet og hadde eget budsjett for utfartsterrenget, noe som gjorde det lettere å prioritere de forskjellige oppgaver som måtte gjøres i marka. Det ble fra nå lagt vekt på å gjøre marka mest mulig brukervennlig. Adkomsten var viktig og måtte sikres.

Aktuelle inngangsporter som her kan nevnes, er: Tomset, Lohove, Bekken, Jakobsli og Vikerauntjønna. Senere kom også skiløype fra Siim, som er en viktig innfallsport til marka. Av parkeringsplasser kan nevnes Bekken, som den største, og vinterparkering på jorda til Siim. Av viktige hovedløyper/stier kan nevnes: Fra Kvernhusflata, Tømmerholt, Endreplassen og ned til Tjønnlia. Fra Endreplassen kan en ta av til høyre til Månen, videre ned til Styggdalen og så opp på andre siden til Østlia, en gammel plass. Derfra går en sti fram til Hallguttu og videre ned til Kvernhusflata. I Styggdalen er en del arbeid gjort med å rette ut bekkeløpet og med å lage ny sti ved siden av. Der er det nå en fin løypetrasé som fører fram til Røstadbakken, en hyttekoloni oppført i tiden fra 1920 – 1940.

Tar vi stien til venstre øverst i Styggdalen, en bratt oppstigning, kommer vi til Månen. Stien fortsetter ned til Endre-

plassen og vi kan da gå videre opp over Speidersletta og til Estenstadhytta. Disse hovedstiene var de mest arbeidskrevende. En del minering måtte til for å få bort noen bergknatter. Ellers var det trillebår, hakke og spade som ble brukt. Dette arbeidet ble gjort i de første etterkrigsårene. Stier og løyper er senere igjen gjort både tørrere og bredere. Det ble også på den tiden satt ut benker for første gang i marka, og noen står der og er fortsatt i bruk. De besto av to betongklosser med en planke boltet fast. Jeg har blant annet observert at en på Månen står ennå. Plantefeltene bl.a. på Månen hindret utsikten etter sin kraftige vekst. På slutten av 50-tallet måtte det tynningshogst til av hensyn til utsikten mot byen. Nå er ikke det noe problem lenger, en hogstflate har åpnet for utsikten.

I oktober 1958 var det byggestart for Estenstadhytta. Innvielsen av hytta var 12. juni 1959. Mye av arbeidet ble gjort på dugnad. En byggekomite som besto av Erling Havsten, Carl Soelberg, Anders Dalen og Oddmund Morken, diskuterte om det skulle bygges vei for å få fram materialene, men forslaget ble nedstemt. For oss som da var forholdsvis unge, var det utenkelig med vei inn i marka. Vi fikk noe hjelp av forsvarets weasel, men ellers måtte vi bære materialene fra Tømmerholt til byggeplassen. Det var ikke lørdagsfri den gangen, så det var hovedsakelig søndagene som ble benyttet til transport av materialer. Da gikk det en lang karavane med sandsekker og stein, i godvær, regn og snøslaps

til alle varene var på plass, og arbeidet kunne igangsettes. På byggetomta sto noen tapre damer og kokte kaffe, stekte vafler og serverte transportgjengen.

Det ble stiftet en forening i 1966, Strindamarka Vel, der medlemmene betalte en fast årlig kontingent. Disse pengene skulle gå til reparasjoner, vedlikehold og eventuelle nyinnkjøp til hytta. Det ble ansatt vertskap som skulle stå for salg og servering fra hyttas kjøkken. Det ble etter hvert trangt om plassen, slik at vi måtte gå til det skritt å sette opp et tilbygg i 1974. I mellomtiden var det bygd vei, og nå ble varene kjørt helt fram. Senere tok kommunen over all løypepreparering med sine maskiner. Den første lysløypa ble anlagt i 1965 fra Lohove. Den ble senere utvidet til Stokkanmarka.

Strindamarka Vel ble som nevnt stiftet i 1966. Det første styret var: Idar Dahl, Birger Evensen, Sverre S. Klingenberg og Erling Sletbakk som formann. Velforeningen gjorde et utmerket arbeid både med vedlikehold av hytta og stell av stier og skiløyper både sommer og vinter. Styret valgte en egen løypekomité med ansvar for løypene, og en komité for hytta. Imidlertid ble Strindamarka Vel oppløst på årsmøtet den 16.10.1990 (enstemmig). Siste styre var Øistein Solum (formann), Bjarne Granmo, Helge Hoff og Ole Brevik. Trondheim kommune ved KKF har etter denne dato alt ansvar for vedlikehold av stier og løyper og for Estenstadmarka.

Skogbruket

En stor del av jorda er kalkholdig med vekslende bonitet som kommer til uttrykk i de forskjellige plantefelt. Ved noen snauhogstflater er det en del råteskader. Først på dette hundreåret ble store deler av marka snauhogd. Av 600 dekar skog ble alt framdrevet for salg. Deretter ble alt som kunne brukes til ved eller staur, tatt. Da sto det igjen 120 dekar som var skogbærende.

Som før nevnt kjøpte kommunen eienommer i 1910 for å bygge vannverk. Kommunen tok tidlig fatt på skogreising. I dette feltet utførte skolebarn plantingen i en årrekke. Skoler som deltok var Åsvang, Strindheim og Nidarvoll. Strinda Bondeungdomslag plantet

i flere år. Kommunen engasjerte også arbeidsledige til å plante for kommunale dagpenger. Inntil 1937 var det således utsatt 61 000 planter.

Og i den forbindelse vil jeg nevne at jeg forleden var på formiddagskaffe hos to av døtrene på Blussuvold østre, Ruth og Maria Iversen, som er henholdsvis 94 og 92 år. De fortalte at som elever ved Åsvang skole var de med og plantet skog.. Plantingen foregikk da rett ovenfor der husene på Estenstad sto. Gården var ennå ikke revet. Guttene grov hull, og jentene plantet. Heggdal begynte som bestyrer ved Åsvang skole i 1915, og han ledet plantingen.

Det er interessant å snakke med Ruth og Maria. Til tross for sin høye alder er de

Åsvang skole på skogplanting

Bildet er tatt på Snauhau-gan (mellom den øvre Estenstaddammen og det som senere blir kalt Månen), trolig i 1934.

Halvparten av klassen hadde meslinger eller en annen barnesykdom, og derfor fikk den andre halvparten av denne småklassen være med på tur mens de større barna deltok i skolplanting.

2. rekke fra venstre:

Kristofer Grendahl, Birger Heggem, Roald Alexandersen, Johan Dahl, Arnt Hansen, Edvin Hilstad

1. rekke fra venstre:

Anna Dybvad, Åse Hagen, Wally Lundquist, lærer Margit Bakken (senere gift Hagen), Ågot With, Gunnlaug Hoel, Asbjørg Moxnes.

Bilde utlånt av Kristofer Grendahl

helt klare og husker navnene på mange av dem som var med og plantet, og de stedene de plantet på.

Etter frigjøringa i 1945 ansatte kommunen Martin Liaklev som skogoppsynsmann. Arbeidsfeltet hans dekte de private skogeierne behov. I tillegg hadde han ansvaret for de kommunale skogers drift. Martin Liaklev var veldig engasjert og ivrig etter å få Estenstadmarka i god forstlig stand. Han tok for seg til dels store områder av de eldste plantefelt som hadde spredt og dårlig vekst, ryddet og engasjerte en plantegjeng på 4–5 personer som hver vår sto for plantingen.

Jeg vil spesielt nevne et område fra Stokkanmarka og Vikerauntjønna til Endreplassen, oppe ved Speidersletta og hele området der Estenstadhytta står. Her ble i flere år stykke for stykke ryddet og tilplantet – hovedsakelig av plantegjengen, men også av Strinda

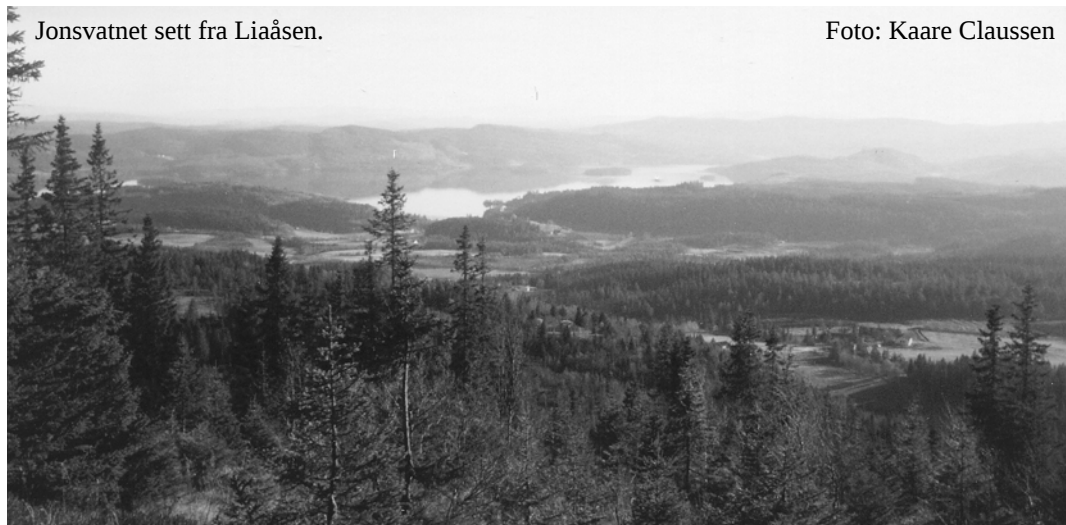
formannskap. Et annet forholdsvis stort felt var i Styggdalen. Dette omfattet ei slette mellom stien og ned mot Øverdammen, og et område ovenfor stien og opp mot Hallguttu.

Martin Liaklev sluttet i sin stilling i 1958. Da tiltrådte Kjell Nygård som fortsatte i Liaklev sine spor.

Kommunen valgte like etter krigen et eget styre for kommuneskogene. Det første styret som ble oppnevnt, besto av Sverre Svendsen, Anton A. Furuseth og Johan Widerøe. Styret samarbeidet med oppsynsmannen når det gjaldt alt arbeid i marka. Til beplantningene ble det mest brukt vanlig gran og furu – bortsett fra et lite felt med sitkagran som Strinda formannskap plantet i 1957. Det var et av de siste feltene formannskapet plantet. Andre felt var der Estenstadhytta står og områdene omkring. Et felt lå bortenfor Endreplassen – og ellers ble det en del supplering. Plantegjengen satte ned 300

Jonsvatnet sett fra Liaåsen.

Foto: Kaare Claussen

– 400 planter hver pr. dag, og betalingen var 3,5 øre pr. plante eller 4 øre der det var tyngre jord eller lyng. Det var et tungt arbeid og etter datidens nivå også dårlig betalt.

Kilder

Strinda bygdebok, Strinda kommunes arkiv, Statsarkivet og privatpersoner.

Naturen forteller historie

Tømmerholt fra rydningen til vår tid

Av Ragnhild E. Lande

De fleste av oss har på tur til og fra Estenstadhytta passert Tømmerholt. Gården eies av Trondheim kommune, og var i mange år bolig for damvokteren på Estenstaddammene. Kommunen har plantet til storparten av eiendommen med skog, og det er få spor igjen etter tidligere virksomhet. Eierforhold, beboere, besetning, avling og skyld er kjent tilbake til første halvdel av 1600-tallet. I Strinda bygdebok (1) leser vi at gården inntil ca 1700 var kirkegods, tilhørende Domkirkens presteembede. I 1835 angis folketallet på gården til 14 personer, og i 1866 oppgis eiendommen å omfatte 80 mål dyrket mark, 30 mål udyrket og 35 mål naturlig eng, foruten havneganger for besetningen som da var på 1 hest, 5 storfe og 6 sauer. Men Tømmerholts historie er kjent helt tilbake til rydningen av jorda, som kan ha funnet sted allerede i folkevandringstiden. (400-600 e Kr.)

Plantene forteller historien

Vegetasjonshistorie er den botaniske vitenskapen som rekonstruerer fortidens vegetasjon og miljø. En av de viktigste metodene som brukes, er pollenanalyse. For at plantene skal bli befruktet, overføres blomsterstøv (pollen) fra støvknappene til arret. Dette skjer på

forskjellige måter, for eksempel med vinden eller med insekter som flyr fra blomst til blomst. For å være sikker på at bestøvning skjer, danner de vindbestøvede plantene enorme mengder pollen, som slippes ut i lufta og føres av sted med vinden. De enkelte pollenkorna er ørsmå, har oftest glatt overflate for å minke luftmotstanden, (eks. bjørk, or) eller de er utstyrt med luftsekker for å øke sveveevnen (eks. gran, furu). De fleste trærne våre er vindbestøvet, og når de blomster, er lufta full av de ørsmå pollenkorna. Hos insektbestøvede planter har pollenet oftest en piggete/ruglete overflate for lettere å feste seg til insektene. Insektbestøvning er mye sikrere enn vindbestøvning, og derfor danner disse plantene heller ikke så mye pollen som de som vindbestøves. Hvert enkelt pollenkorn har sin egen identitet, og kan kjennes igjen ut fra utseende på den ytre hinnen.

Før eller siden faller pollenet ned på bakken der det meste blir nedbrutt. Pollenkornene har en ytre hinne som er motstandsdyktig mot forråtnelse i surstoffattig miljø. Derfor vil det som faller på våte steder som myr eller som bunnfelles i vann, bevares. Siden myr vokser i høyden og mange vann og tjern naturlig fylles igjen, vil slike steder fungere som et slags naturlig arkiv der de forskjellige lagenes innhold av pollen gjen-

Skisse av landskapet rundt Tømmerholt. Pilen angir myrområdet hvor torvsøylen ble tatt opp. Gjengitt med tillatelse av tegneren Ruth Waadeland.

speiler vegetasjonshistorien. Det vil si at vi i dag kan finne ut nøyaktig hva slags planter som vokste i nærheten av prøvestedet. Ved å vite hva som vokste på en plass, kan man si noe om hvordan landskapet var i eldre tider.

Til pollenanalyse hentes opp en torvsøyle, og det tas ut prøve på ca 1 cm³ med 5-10 cm høydeforskjell, for å studere sammensetningen av pollenet i forskjellige lag. Resultatene fremstilles i et pollendiagram som viser mengden av de ulike planteartene oppover i torvsøylen.

På midten av 80-tallet analyserte professor Ulf Hafsten en torvsøyle fra myra som ligger like ovenfor Tømmerholt, mellom veien og "gammelveien" opp til

Estenstadhytta (se tegning). Resultatene er publisert i det botaniske tidsskriftet *Blyttia* i 1988 (2). Ut fra hvilke planter han fant pollenkorn av, og hvor mye det var av de ulike artene i prøvene fra forskjellige lag, kan vi lese historien til gården Tømmerholt. Historien vil også være den samme for gården Estenstad, som bare lå ca 500 meter fra Tømmerholt. I NTNU-Vitenskapsmuseets faste utstillinger finner vi en plansje om vegetasjonshistorie med Hafstens arbeide fra Tømmerholt som eksempel (3).

Rydning og jordbruk på Tømmerholt

Pollendiagrammet for Tømmerholt går ikke så svært langt tilbake. For å fastslå

sikkert hvor gamle prøvene er, har man i tre nivåer i Tømmerholtsøylen bestemt alderen ved å måle radioaktiviteten på organisk bundet kullstoff, en ^{14}C -datering. Den eldste dateringen, på ca 105 cm dyp i myra, representerer tidsrommet 670-790 e. Kr. Da går mengden av pollenkorn fra trær tilbake (det var særlig mye or), og man finner de første opp-tredener av korn og ugress. Dessuten finner man mye kullstøv i prøvene, noe som tyder på rydning av området og etablering av jordbruk.

Diagrammet viser videre at det har vært jordbruk med korndyrking gjennom yngre jernalder (600-1030 e. Kr.) og langt frem i middelalderen da aktiviteten synes å ha vært spesielt stor. Her finner man mye pollen av gras, engplanter og særlig kornslag, som i en periode utgjør hele 10% av pollenet i diagrammet. Det meste av kornpollenet, som er registrert både før og etter ødetiden, er av byggtypen, men i begge periodene var det også rugpollen i prøvene.

Hafsten skriver at etableringen av et typisk kulturlandskap også fremgår av at det var mye einer i prøvene. Eineren har høye lyskrav, og einer i prøvene er et tegn på at skogen er ryddet og holdt borte.

Ødetid og ny gårdsdrift

Like over 0,7 m dyp i torvsøylen forsvinner alt pollen som kan spores tilbake til jordbruk. Likedan forsvinner også alle trekullpartiklene, som er spor etter

bruk av ild ute og inne. Konklusjonen blir da at gården avfolkes og blir liggende øde, ifølge ^{14}C -dateringene for en periode på 200 år. I denne perioden finnes ingen direkte kulturspor. Prøvene inneholder ikke pollen av kulturplanter som gress, korn, engplanter eller beiteplanter. Når markene blir liggende brakk, vokser de til med skog, og etter hvert finner vi i diagrammet en markert fremgang av bartrær, særlig gran. Granskogen blir tett og skyggefull, og den lyskrevende eineren forsvinner helt. Likeledes trenges bjørkeskogen voldsomt tilbake.

^{14}C -dateringen viser at 0,7 m ned i torvsøylen tilsvarer 1270-1375 e.Kr. Det er svartedauen, trengselstidene i senmiddelalderen med klimaforverring, hungersnød og pestepidemier som gjør seg gjeldende. (4). I boka "Ødetid og gjenreisning" skriver Jørn Sandnes (5) at i Strinda var det først og fremst gårdene på den smale bremmen med god jord langs fjorden i nord og langs Nidelva i sør som ikke ble lagt øde. Brukene i skog- og markstrekningene ble alle lagt øde, bl.a. områdene østover mot Jonsvatnet. I biskop Aslak Bolts jordebok fra 1430-årene er både Tømmerholt og Estenstad registrert som ødegårder.

Hafstens arbeid viser at ca 50 cm ned i søylen skjer det på nytt endringer på Tømmerholt. Gården blir igjen befolket og jordbruksaktiviteten med korndyrking og husdyrhold tas opp igjen. Granskogen ryddes, den lyselskende eineren

og bjørka får igjen livsbetingelser. Gras og kornarter registreres i samme mengde som før ødetiden, men nå finner vi også representanter for slåtteengplanter som f.eks syre. Artig er det også å merke seg at det ble registrert et par pollenkorn som vitner om humledyrking og ølbrygging. Dessuten finner man igjen betydelige mengder av kullstøv i prøvene. Dateringene av 0,42-0,45 m-laget av søylen er satt til 1480-1660. Dette passer bra med kildestudiene til Sandnes (5) som viser at Tømmerholt og Estenstad ble gjenryddet først etter 1559.

Hafsten skriver videre at siste fase av utviklingen synes å være at korndyrkingen reduseres og arealene med eng og beite delvis vokser til med granskog. Han ser dette av nedgangen for korn, gras, eng- og beiteplanter i diagrammet sitt, og en økning av granpollen. Han konkluderer videre at "kullstøvmengden viser imidlertid at gården er bebodd", selv om det

i Strinda bygdebok opplyses at Tømmerholt til tider, eks. i 1723 og 1746 betegnes som øde.

Kildehenvisninger:

- (1) Strinda bygdebokkomite, Strinda bygdebok bind 1. Trondheim. F. Bruuns bokhandels forlag, 1939
- (2) Hafsten, U. Naturvitenskap og kulturhistorie, Blyttia 46:183-187, 1988
- (3) Vitenskapsmuseets faste utstillinger: Plansje om vegetasjonshistorie, med Tømmerholt som eksempel, NTNU Trondheim, 2001
- (4) Lamb, H.H. Climate, history and the modern world. London, Methuen, 1982
- (5) Sandnes, J. Ødetid og gjenreisning: Trøndsk busetningshistorie ca 1200-1660. Oslo, Universitetsforlaget, 1971

Tømmerholt gård.

Foto: Reidar Ulseth

